

Lékárníkovo zrání v prozaika

Nad tvorbou Zdeňka Zapletala

Prozaik dnes už střední generace Zdeněk Zapletal (nar. 1951 v Kyjově), jeden z našich nejčtenějších autorů osmdesátých let, vydal v roce 1988 společně s o rok starším kritikem Petrem Bílkem knížku rozhovorů a úvah o umění *Stůl pro dva*. Zde formuloval své přesvědčení o poslání literatury: „Snad jenom tupci a ješitní intelektuálové o sobě mohou prohlásit, že rozumějí životu, že chápou všechny jeho souvislosti a zákonitosti. Každý může poznat jen kousek pravdy. A o to podle mého asi v umění a literatuře jde. Podat pravdivé svědectví, položit otázky, znepokojovat, být svědomím a výčitkou svědomí čtenáře, donutit ho zamyslet se a zároveň mu přinést radost ze čtení, vtáhnout ho do děje, ztotožnit ho s literární postavou. Literatura tady není proto, aby přinášela návody k řešení, návody k použití. Spoléhám na inteligenci čtenáře. Žádné obecné a jednotné řešení všech problémů neexistuje. Literatura může za jistých okolností ovlivnit ty, kteří chtějí být ovlivněni. Kniha by měla učit lidi pravdě a sebepoznání...“¹

Toto „vyznání víry“ se snaží Zdeněk Zapletal ve svých prozaických dílech, kterých je zatím rovný tučet, naplňovat. Debutoval v roce 1980, a to hned dvakrát: jednak ve sborníku tří mladých autorů *Před vyplutím*², jednak samostatně novelou *Až přijdou plískanice...*³ Stostránková novela *Proč se nás srny bojí* (ze sborníku *Před vyplutím*) se stala prvním článkem volně komponované trilogie ze života vysokoškoláků, druhým byl citovaný autorův samostatný debut, třetím pak jeho *Poslední knížka o dětství*⁴. První část prolíná dvě časové roviny: vzpomínky na studentská léta, vyplněná mladou láskou a džezem, a rovinu současnou, v níž někdejší studentští milenci, nyní mladí manželé, očekávají dítě a připravují se na ně. Druhý díl zachycuje všední dny mladých manželů-rodičů v moravském okresním městě, třetí pak „mění“ hrdiny, sleduje čtyři vysokoškoláky (dva budoucí lékaře, dva chemiky) v závěru studia, na vojně a při prvních krocích v zaměstnání i v manželství.

Inspirace vlastními životními zážitky se zdá zjevná: Zapletal po maturitě na střední všeobecně vzdělávací škole v Otrokovicích (1970) studoval na farmaceutické fakultě v Bratislavě (1970-1975). Pak pracoval jako lékárník ve Zlíně a Holešově, kde se trvale usadil. V roce 1990 opustil zaměstnání farmaceuta a stal se spisovatelem z povolání. Kromě lékárny a literatury jej přitahuje jazzová a folková hudba, píše písňové texty, účinkuje v kapele. Prozaická trilogie odráží vlivy Oty Pavla, Williama Saroyana a především Vladimíra Párala.

Dočasnou krizi třicátníků sledovala první Zapletalova próza románového rozsahu *Pozdě na hlasitou hudbu*⁵. Klade otázku, proč dochází k tolika rozvodům a k toliké únavě ze života: Zapletal dospívá k závěru, že jeho generace příliš přecenila sex; odtud vyplynuly její deziluze. Ve

¹ Petr Bílek, Zdeněk Zapletal: *Stůl pro dva*. Praha, Čs. spisovatel 1988, s. 11.

² Magda Burgrová, Ladislav Szalai, Zdeněk Zapletal: *Před vyplutím*. Doslov Vladimír Novotný. Praha, Mladá fronta 1980.

³ Zdeněk Zapletal: *Až přijdou plískanice...* Praha, Mladá fronta 1980.

⁴ Zdeněk Zapletal: *Poslední knížka o dětství*. Praha, Mladá fronta 1982.

⁵ Zdeněk Zapletal: *Pozdě na hlasitou hudbu*. Praha, Čs. spisovatel 1983.

studentských letech trpěli nedostatkem prostředků, ale cítili se šťastni. Po studiích se brzy nasýtli, usadili se v životě, dostavila se nuda, hledají změnu, novou hračku, novou partnerku. Cestu z této maloměstské krize vidí Zapletal dvojí: zápal pro povolání a u žen mateřství. Pojmenovává i společenské příčiny potíží: byrokratismus, sobectví, protekcionářství, řetěz vzájemných úsluh.

Po třech letech vydal Zapletal rozsáhlý román, své dílo zatím nejzdařilejší, *Půlnoční běžce*⁶. Jestliže předchozí prózu umístil do Zlína (v románě uváděn jako Mlín), pak *Půlnoční běžci* se zřetelně přesunuli do Holešova. Hrdiny románu se stali sportovci v teplácích, vyběhající večer do ulic a parků, aby si udrželi fyzickou formu, shodili přebytečná kila, udělali něco pro zdraví. Postavy jsou většinou pojmenovány podle svých povolání (Zubař, Inženýr, Pilot, Zedník atd.), události jednoho měsíce tvoří vždy samostatnou kapitolu, sledována je doba od ledna do července roku 1984, s výjimkou retrospektiv, jež se noří hlouběji do minulosti jednotlivých postav. Svě současníky vidí Zapletal ostře kriticky, shoduje se s Páralem v odsudku konzumního postoje („slova jako morálka, čest, hrdost, pravda vyškrtli z rejstříků svých mozků. Peníze a všechno, co je za ně možné koupit, sex, alkohol, cesty, dobré jídlo, a žít a užít, to byly jejich hlavní hodnoty“⁷). Autorovo zrání se projevilo schopností zvládnout široké plátno a bohatství typů, koncepcí světa, v níž je zatím jasnější kritické ostří než vědomí směru a cíle. Bystře vystihl smysl jeho čtyřsetstránkového románu kritik Jan Lukeš: „Je-li už samo běhání náhražkou, pak je náhražkou za už tak náhražkové životy, z nichž se s budováním rodinného zázemí a pracovního postavení zcela vytrácejí vyšší ideály a vzněty, jsouce nahrazovány rezignovaným životním utilitarismem. Tady Zapletal nejplněji navazuje na 'nálezy' svých předchozích próz, když postupně stárnoucí hrdiny dovádí až do časů, kdy už se jen s výčitkami svědomí vracejí ke snům mladosti a kdy začínají amébovitě splývat s těmi, jimž se kdysi vysmívali.“⁸

Kritika právem na *Půlnočních běžcích* ocenila faktografickou i emocionální bystrost a naléhavost a zároveň epický odstup. Dva roky po tomto rozsáhlém románu přišel Zapletal se dvěma komornějšími díly *Sen na konci rána*⁹ a *Křehké zboží*¹⁰. V předmluvě k prvním z nich objasňuje, že jeho první podoba vznikla ještě před *Půlnočními běžci* a že už na podzim 1984 odevzdal rukopis do nakladatelství *Mladá fronta*. Svého hrdinu charakterizuje takto: „... příběh třicetiletého fotografa, který nemá jasno. Přemýšlí, když by měl jednat, váhá a snaží se něco pochopit... Ten člověk k ničemu nedospívá. Zatím ho ještě okolnosti nedonutily položit si ty pravé otázky.“¹¹ Zapletalův hrdina Jan si ovšem řadu otázek klade – v podstatě je samá otázka. Přemýšlí o vývoji lidstva, o své generaci, o ženách, o smyslu života, o rodině. Otázky jsou asi ty pravé, jen odpověď na ně zatím nenachází, ponořen do konzumování života, strhován sexem, alkoholem a sobectvím.

Své generaci Zapletal přičítá opožděnou vlnu beatnictví, sice bez drog, ale také bez programu: z jejich příslušníků jsou mazanci, kteří si na něco hrají, a jediné, proti čemu se dokáží vzbouřit, jsou jejich partneri v manželství. K tomu přistupuje jistý sexuální exhibicionismus - nutkání zpovídat se partnerovi, pochlubit se dřívějšími erotickými vztahy, nevěrami a trapasy. Současný milenec (milenka) je tím předem stavěn(a) do role „dalšího v řadě“. A tak se hrdina, úspěšný fotograf, rozchází s manželkou Evou pro její alkoholismus a její nevěry, rozpadá se i jeho vztah s psycholožkou Martou.

6 Zdeněk Zapletal: *Půlnoční běžci*. Praha, Čs. spisovatel 1986.

7 Tamtéž, s. 41.

8 Jan Lukeš: Když rozum učiní sdělení, *Svobodné slovo* 5. února 1987.

9 Zdeněk Zapletal: *Sen na konci rána*. Praha, Mladá fronta 1988.

10 Zdeněk Zapletal: *Křehké zboží*. Praha, Čs. spisovatel 1988.

11 Zdeněk Zapletal: *Sen na konci rána*, s. 9.

Útlý román *Sen* na konci rána ve srovnání s *Půlnočními běžci* obstojí. Jeho hutnost, tvárná sevřenost a psychologická přesvědčivost vyvažují panoramatičnost a mnohotvárnost předchozího díla. Další autorův román *Křehké zboží* přijali recenzenti až na vzácnou výjimku s výhradami. Není divu: po úspěšném románu se širokým záběrem a kritikou společenských neduhů přišel Zapletal s komorním příběhem milostného trojúhelníku. Navíc se Zapletalovi tradičně více daří mužské postavy, a zde se stala protagonistkou ne zcela psychologicky prokreslená mladá žena. Ocituje alespoň závěr recenze Pavla Janouška: „Pokud budeme *Křehké zboží* číst a chápat jako prózu oddechovou pro autora i čtenáře, můžeme ji přivítat. Pokud by však tato próza měla vytyčovat další Zapletalův vývoj, pak jde patrně o uličku když ne úplně slepou, tak určitě velmi zrádnou.“¹²

Řada rysů *Křehkého zboží* nicméně zasluží ocenění. Můžeme román chápat jako záměrnou polemiku s růžovými milostnými příběhy s dobře naplánovaným happy endem. I zde se nabízel dvě možná rozuzlení: Lenčin návrat k studentské lásce, tělocvikáři Martinovi, nebo pokus o obnovu manželství se spisovatelem Liborem, napraveným (dočasně?) nevěrníkem. Zapletal odsoudil Lenku k samotě, a to i za tu cenu, že její rozhodování nevyznívá zcela přesvědčivě. Ocenit nutno dovedné vedení motivu tajemství (rodinná tragédie Lenčina se, přes řadu narážek, odkryje až v závěru textu) a rafinované skládání retrospektivy i současnosti hrdinů z krátkých úryvků, jež teprve postupně vytvářejí smysluplnou mozaiku. Nelze vyčítat kritikům, že postrkovali autora kupředu, k vyšším metám (připomeňme názvy dvou recenzí: *Pochod na místě*, *Případ románového repetenta*¹³), ale zároveň je třeba chápat autora, že se potřebuje k některým problémům vrátit. A je třeba ocenit, byl-li to návrat na úrovni.

Ještě hůře byl kritikou přijat obsáhlý, třístapadesátistránkový román *Nekonečný striptýz*¹⁴, sledující pracný vzestup dvojice folkových muzikantů, jejich milostné osudy (Pavel odloudí Janovi milenku Ninu a vezme si ji za ženu), řadu oboustranných nevěř, manželské krize, které na čas vystřídá usmiřování a nové líbánky. Román zabírá téměř dvě desetiletí, od počátku sedmdesátých let. Folkové duo, které si samo skládá texty a hudbu, získá na popularitě, ale brzy obecenstvu zevšední a rozpadá se. Řetěz nevěř, rozchodů a nových milostných vazeb působí jako jednotvárná zpověd, jako výčet hříčků. Autor neusiluje o hlubší pohled do nitra postav, zaujímá postoj mírně znuděného kronikáře, který s nadhledem komentuje události. Těkavost a kult epizod dílo nepřiznivě poznamenaly.

Dva roky po *Nekonečném striptýzu* vydal Zapletal své deváté prozaické dílo, dvěstěpadesátistránkovou *Kobovu garáž*¹⁵. K tradičním Zapletalovým dějištím, Holešovu (=Městeč) a Zlínu (=Mlín), přibýly tentokrát i venkovská polepšovna a lesácká ubytovna; vrací se i hrdina z románu *Pozdě* na hlasitou hudbu, ing. Pavel Kozina, spisovatel, jehož tvůrčí krize probíhá v událostech roku 1989, od ledna do listopadu. Autor sám svůj román vidí takto: „Je to příběh o lásce. O velké lásce. Taky je to příběh o nelásce, o absenci citu, o vině, o vztahu dětí a rodičů. Je to příběh kluků z polepšovny, a taky můj,“ čteme na obálce knihy. Spisovatel Kozina bolestně prožívá krizovou dobu, hledá z ní cestu, dokonce na čas opouští rodinu, v níž zatím šťastně žil. Tvůrčí krize a převrat společnosti se prolínají s krizí citovou. Jinak se vyrovnává s minulostí soudce Palát, padesátník. Nepřipouští žádné své zavinění, ale po čase přece jen uvolňuje soudcovské křeslo a najde si mnohem lépe placené místo u pochybného podnikatele. Jako v předchozích Zapletalových dílech,

¹² Pavel Janoušek: *2x Zapletal*, *Kmen* 1989, č. 16.

¹³ Jaromír Slomek: *Pochod na místě*, *Mladá fronta* 6. června 1989; Vladimír Novotný: *Případ románového repetenta*, *Zemědělské noviny* 9. června 1989.

¹⁴ Zdeněk Zapletal: *Nekonečný striptýz*, Praha, Čs. spisovatel 1990.

¹⁵ Zdeněk Zapletal: *Kobova garáž*, B. m., K.B.K.P. 1992.

i zde se prolínají sentiment a ironie. Krizi společnosti autor a jeho ústřední postava prožili, východisko z ní zůstává orfiskem zatím nedobytným.

Zdeněk Zapletal se vždy hlásil s obdivem ke generaci amerických beatníků, Jacka Kerouaca prohlašuje přímo za „duchovního otce svého psaní“¹⁶; z amerických romanopisců si dále cení Doctorowa, Updika, Vonneguta, Styrona. Nejvýrazněji se tyto vlivy projeví v jeho desáté knize s delším a nezvyklým názvem *Born in ČSR aneb Vekslštůbe cimrfraj*¹⁷. Titul dvoustředstránkového románu ironizuje vpád cizích jazyků, často důkladně zkomolených, do naší reklamy, inzerce, veřejných napsů atd. Autor svou „jubilejní“ knihu sám charakterizoval výstižně: „Born in ČSR je silně autobiografický text. První část líčí okolnosti vydání a prodeje Posledního mejdanu. V druhé části vzpomínám na své cesty po Kanadě v roce 1982, na cestu do Arménie, líčím otcův návrat z emigrace, stavbu domu a pěstování fazolí, výchovu dětí a soužití s perským kocourem a ochocnou kavkou. Celý text je vlastně takový rodinný srdcerváč.“¹⁸

Stručný epilóg pak v intencích Kerouacových Dharmových tuláků zachycuje okouzlení tatranskou přírodou a nadšení světem a životem, jakési „probuzení“ (satori) v duchu zen-buddhismu. Avšak úplnější satori prožil hrdina vlastně už předtím, na chatě při sklizni fazolí („...najednou jsem cítil vděčnost za to, že jsem, že jsem nepatrnou součástí toho všeho kolem, že v nekonečném vesmíru a nekonečném životě je všecko zázračně dokonalé a úplné, že všechno je, jak má být, že tomu tak bylo odjakživa a bude navěky“¹⁹). Jednostranně růžový chyalozpěv dostává hned kontrast – z čirého horského vzduchu sestupuje vypravěč „dolů“, ke společenským traumatům, které mu ve výčtu zaberou půl stránky; je mezi nimi nezaměstnanost, drogy, obchod s bílým masem, závist a nenávisť, německý kapitál, prodejnost institucí, právníci vysávající klienty, zkorumpovaní politici atd. Od hledání příčin krize třicátníků v předchozích dílech (přecenění sexu, peněz, kariéry) přešel Zapletal ve své desáté próze k starostem čtyřicátníků. Trápí jej neporozumění dospívajícím dětem, ale ještě víc změna na knižním trhu: kdysi vyhledávaný a úspěšný autor musí teď objíždět knihkupce a nabízet své dílo na čtenářských besedách.

Na nejlepších prózách Zapletalových z osmdesátých let kritika právem oceňovala epický nadhled, schopnost zvládnout bohatství typů a široké plátno života. Pod vlivem americké beatnické generace přešel Zapletal k žánru autobiografických beletrizovaných deníků, předčasných memoárů. Zavaluje vyprávění přemírou detailů, sice přesných, ale nepodstatných. Zřídka se fabulace a řídí se zásadou, že život je barvitější než literárně vytvořené typy a osudy. Snad to pro některé prozaiky platí, ale Zapletal na svou přeměnu zřejmě doplácí, komornost a uzavření do rodinného zátiší nepřiléhají jeho tvůrčímu typu.

16 Josef Chuchma: *Běžec na delší tratě*. Rozhovor se Zdeňkem Zapletem, *Tvorba* 1985, č. 50.

17 Zdeněk Zapletal: *Born in ČSR aneb Vekslštůbe cimrfraj*. Praha, Akropolis 1994.

18 Petr Matoušek: *Život je barvitější než sebebarvitější fabulace*. *Nové knihy* 1994, č. 18.

19 Zdeněk Zapletal: cit. dílo, s. 186.